

Paměť a svědomí ve světle éterického návratu Krista

Sergej O. Prokofjev

Jeden z posledních článků, které Rudolf Steiner napsal na konci svého života v souvislosti s „Vůdčími myšlenkami“ (Leitsätzen) pro členy Anthroposofické společnosti v únoru 1925, nese titul „Paměť a svědomí“ (GA 26). V něm ukazuje, jak je člověk spojen těmito dvěma duševními schopnostmi jakoby ze dvou stran i během svého denního vědomí s duchovním světem.

S pamětí září do tělesné organizace díky zprostředkování systému hlavy a myšlení síly fyzicko-éterického hvězdného kosmu a v hlasu svědomí se nepřímou zjevují v systému údů a vůle následky společného bytí s božskými duchovními bytostmi během spánku. V prostředním, rytmickém systému se oba tyto vztahy člověka k božsky-duchovnímu světu vzájemně střídají. Rytmickou činností srdce a plic jsou vnášeny síly paměti do sféry vůle a působení svědomí do života myšlenek. (Viz GA 26, vůdčí myšlenka.) Kromě této vyrovnávající činnosti prostředního systému se lidé obvykle orientují více jedním či druhým směrem.

U jedné skupiny převažují síly paměti. Jsou-li takoví lidé navíc založení umělecky nebo převážně tvořivě, jsou díky své paměti silně zaměřeni na vnímání duchovnosti v silách fantazie. Při takové „činnosti z impulsů fantazie usiluje myšlenková organizace o přiblížení se organizaci vůle“ (tamtéž). Takoví lidé mají sklon prožívat svůj „duševní obsah jako sen ve stavu bdění“. Mají tak od přírody náklonnost k vnímání imaginací.

U druhé skupiny, která je organizována v určitém vztahu polárně k první skupině, pocházejí vůdčí síly duše z oblasti vůle. Takoví lidé hledají, když se snaží být kreativní a umělecky tvůrčí, svůj obsah fantazie především v silách oblasti vůle. Přitom u nich hraje podstatnou roli „vnitřní láska k ideálnímu světovému názoru“. Jsou zcela naproti tomu zvláště vnímaví k hlasu svědomí a nesou v sobě přirozený sklon k inspiraci.

S oběma těmito typy lidí počítají Ahriman a Lucifer ve svých světových záměrech. Duše, které stavějí svou vnitřní činnost spíše na duchovnosti sil paměti, chce odtrhnout ahrimanská moc od minulosti, aby je pak nasměrovala do vývojového směru podle svých úmyslů. Pokud by se to podařilo, byl by pro tyto duše další morální vývoj jen těžko možný. Naproti tomu se pokouší luciferská moc ty lidi, kteří patří k druhé skupině a mají sklon k tomu, aby se nechali v životě ovlivňovat svým svědomím, zcela spojit s minulostí. Tím se sice mohou tyto lidé vyvinout v morální bytosti, ale taková moralita v nich bude působit jako automat a budou se silně orientovat na vnější normy, pravidla a příkazy.

Jako na zvláštní reprezentanty obou těchto skupin, ve kterých se samozřejmě nacházejí zcela rozdílné duševní odstíny, poukazuje Rudolf Steiner na vnitřní organizaci Goethovu a Schillerovu, kteří jsou nositeli nejkrásnějších vlastností těchto skupin, přičemž se poté, co uzavřeli vzájemné přátelství, úžasným způsobem doplňovali. Tak dokázal Schiller interpretovat Goethovy „básnické sny“, a tím je tento velký básník dokázal přijímat stále více vědomě a realizovat je ve své poezii. Také mu to pomohlo najít cestu od imaginace k inspiraci. Naproti tomu Goethe byl pro svého přítele reprezentantem zcela umělecky založené osobnosti a příkladem ideálního člověka, příkladem, který Schiller v sobě nesl jako myšlenkovou inspiraci, již ale ještě chybělo odpovídající vnímání, to znamená imaginace. Tak mohl Schiller díky kontaktu s Goethem dosáhnout ve svém původním myšlenkově-inspirativním sklonu k rozkvětu skutečné imaginace ve své umělecké činnosti.⁶³ Tím se v Goethovi i Schillerovi jakoby prorocky rozvinuly schopnosti, které můžeme prožít v jejich hlavním aspektu při éterickém návratu Krista. A ačkoli v jejich době možnost vnímat Krista v éterickém světě ještě nebyla, můžeme pozorovat jejich duševně-duchovní organizaci jako předobraz

této události. Dnes je musejí lidé v sobě vnitřně vyvinout, aby byli s to prožít éterického Krista podle požadavků naší doby. Co je tím konkrétné míněno, to vysvětlíme v následujícím textu.

Je příznačné, že Rudolf Steiner ve vztahu k působnosti éterického Krista přímo hovoří o obou výše zmíněných schopnostech člověka. Neboť v naší době musí postupně projít paměť a svědomí jakousi metamorfózou, popřípadě dalším vývojem, aby se staly novými orgány pro vnímání éterického návratu Krista.

Tak Rudolf Steiner popisuje, jak jedna ze zásadních proměn, které se postupně odehrají s počátkem naší doby v souvislosti s éterickým návratem Krista v lidské organizaci, spočívá ve vstoupení Krista do lidské schopnosti paměti, což způsobí její úplnou změnu. „V této nové Kristově události, která nyní přichází nikoli fyzicky, ale éterický, která souvisí s prvním rozdělením schopnosti paměti, s prvním rozvojem paměti prostoupené Kristem, v této události nastane to, že se Kristus jako andělská bytost obrátí přímo na člověka. A na to se musíme připravit“ (GA 152,7. 3. 1914).

Tato proměna schopnosti paměti bude vyžadovat v lidstvu dost dlouhou dobu a bude trvat zbytek páté kulturní epochy a také ještě celou šestou a sedmou kulturní epochu, a to až do počátku velké šesté periody zemského vývoje, ve které bude Kristova síla trvale přítomna v paměti lidí. „A pro lidstvo přijde doba, jež ovšem nastane až v šesté velké periodě lidského vývoje, ale nyní se už připravuje, kdy lidé budou nahlížet na to, co prožili a zakusili a co v nich bude žít jako vzpomínka, a budou moci vidět, že v síle paměti s nimi žije Kristus. Kristus k nim bude moci mluvit v každé takové představě“ (tamtéž).

Tento proces je vnitřně spojen s tím, že člověk v sobě bude stále silněji prožívat známá slova apoštola Pavla: „Nežiji už já, ale nyní žije ve mně Kristus“ (Ga 2,20), neboli ve shrnujícím překladu Rudolfa Steinera: „Ne já, ale Kristus ve mně“. „Cesta, která se člověku nabízí, je stále více a více spjata se slovy: Ne já, ale Kristus ve mně - tato cesta bude stále přímější díky tomu, že do síly paměti postupně vstoupí Kristus“ (tamtéž). Tím vstoupí Kristův impuls ve vztahu k pozemskému Já člověka do zcela nové fáze. Neboť působnost Já se v pozemských vztazích rozvíjí jen na základě schopnosti paměti. Tu si ale člověk s sebou nebere do duchovního světa - a tak si také nebere s sebou své pozemské vědomí Já. Když se ale Kristova síla spojí s pamětí, a probudí se tak z původního stínového bytí, když ji člověk přetvoří k pravému imaginativnímu životu, pak se to pro něj může stát možným. Tak člověk nachází ve svém pozemském vědomí Krista zcela novým způsobem, to znamená jako osobní vnitřní zážitek, čímž může vzít člověk své pozemské vědomí Já (jak už to bylo popsáno v 3. kapitole) stále více do duchovního světa, aby tam získal skutečnou nesmrtelnost.

Z širšího pohledu prožívá lidstvo v dějinách vstup Kristovy síly do schopnosti paměti ve dvou fázích: nejprve nacházelo Krista jen mimo naši Zemi, když řídil její evoluci ze Slunce. A druhá etapa nastala od okamžiku, kdy se Kristus plně a zcela spojil mystériem Golgoty s lidským vývojem, aby mohl sám v lidských dějinách dále působit. To se člověku stane v budoucnosti stále hlubší osobní zkušeností. V celých světových dějinách tak v lidských duších ve světle s Kristem prožité vzpomínky povstane něco živoucího. A z jejího centra bude člověku zářit vstříc Kristova událost z rozhraní věků jako hypomochlion (opěrný bod) celého světového vývoje (viz tamtéž).

Ve stejné přednášce Rudolf Steiner ještě poukazuje na protipól této budoucnosti, jenž nastane, když se lidstvu nepodaří přijmout do síly paměti éterického Krista. Pak by lidstvo upadalo do stále většího nesouladu, dokonce přímo do jakéhosi chaosu. Neboť „naše schopnost vzpomínky se může správně vyvíjet jen tehdy, když budeme správně pohlížet na Kristův impuls“ (tamtéž). A pokud schopnost paměti upadne do chaosu, dostane se také vědomí Já člověka jakožto nejdůležitější jeho získaná vlastnost v rámci celého zemského vývoje stále více do stavu naprosté pomatenosti. A tak je doba příštích 3000 let éterického návratu Krista rozhodující jak pro vývoj lidské paměti, tak i pro osud pozemského Já pro celý zbytek zemské evoluce. Všechno závisí na tom, pro jakou vývojovou cestu se lidstvo ve své svobodě rozhodne.

Abychom ale v této otázce došli ke správnému rozhodnutí, dal lidem Rudolf Steiner meditaci, která tuto cestu ukazuje a která jako žádná jiná může sloužit při setkání s éterickým Kristem díky vědomě proměně vnitřních sil paměti:

„Na prapočátku je vzpomínka
a vzpomínka žije dále
a božská je tato vzpomínka.
A vzpomínka je život
a tento život je Já člověka,
které v člověku samém proudí.
Ne on sám, ale Kristus v něm.
Když si člověk vzpomíná na božský život,
je v jeho vzpomínce Kristus
a jako zářící život vzpomínky
bude Kristus svítit
v každé době do temnoty.“

Éterický návrat Kristův bude mít rozhodující vliv také na schopnost svědomí. A tento tajuplný hlas v duši člověka bude postupně - ale tato doba začíná už dnes - procházet významnou proměnou. Ze své původně ještě poněkud abstraktní formy působení jako více či méně nevýrazný hlas z hlubších vrstev duše se bude svědomí vyvíjet v orgán nového karmického zření. A to nastane takto: Po uskutečnění nějakého činu bude člověk pociťovat sklon k tomu, aby se vnitřně sám se sebou poradil a popřemýšlel o svém dokončeném jednání. Přitom mu bude, i když zpočátku ještě nevýrazně, vystupovat v duši jakoby snivě obraz, imaginace. A když se člověk připravuje cestou anthroposofie, může se tato imaginace meditativně prohloubit, může pak dostat svůj vlastní význam. Může totiž člověku ukázat, co bude muset v budoucnosti udělat, aby svůj dříve uskutečněný čin co nejvíce vyrovnal ve smyslu světového celku. Tak si člověk, který porozumí významu takové imaginace, řekne: „Teď jsem udělal toto a nyní se mi ukazuje, co musím učinit, abych to vyrovnal, a co mě bude stále zdržovat na cestě k dokonalosti, kdybych toto vyrovnání neuskutečnil“ (GA 116, 8. 5.1910). A tak bude „vidět obrazy ... působení svého činu v budoucnosti“ (tamtéž). A že může dospět k této vyšší duševní schopnosti, bude následkem skutečnosti, že už prožil jako přípravu na tento vyšší stupeň větší počet inkarnací pod vlivem hlasu svědomí.

Ale rozhodující v této situaci bude to, že člověk dokáže poznat skutečný význam těchto obrazů, aby pak šel *ze svobodné vůle* cestou k naplnění tohoto naznačeného jednání k vyrovnání svého minulého skutku. A toto rozhodnutí, stejně jako správné pochopení celé této situace, bude pro člověka možné jen tehdy, když dokáže nejdříve najít vědomý vztah ke Kristu. Neboť za celým tímto procesem proměny lidského svědomí stojí současné působení Krista jako Pána karmy. A podle toho, jak se člověk naučí jednat v životě ze svého „zřícího svědomí“, dosáhne stále více k přímému vnímání Krista jako Pána karmy. K tomu je pak ale také nutná odpovídající příprava prostřednictvím anthroposofie. Jinak si člověk, když na této cestě postupně dosáhne ke zření Krista jako Pána karmy, z toho nevytvoří mocný impuls k dalšímu vývoji, ale „Pán karmy se mu zjeví jako hrozný trest“ (GA 131, 14. 10. 1911).

Tak se bude člověk postupně vžívat vědomě do duchovní sféry, ze které začíná působit v naší době Kristus jako Pán karmy.⁶⁶ V čem vlastně spočívá tato Kristova funkce? Rudolf Steiner to popisuje následujícími slovy: „Že bude v budoucnu naše karmické konto vyrovnáno, to znamená uvedeno do světového řádu vůči budoucnosti, když jsme našli cestu ke Kristu, že naše vyrovnání karmy vyvolá v nejvyšší možné míře pro zbytek světového vývoje zdraví člověka, to bude starostí toho, kdo se stává od naší doby Pánem karmy, to bude starostí Krista. S tímto přenesením funkce soudce nad lidskými činy na Krista je ale spojeno i to, že tento Kristus také přímo zasáhne do lidského osudu“ (GA 130, 2.12.1911).

Tím se myslí to, že zákon karmy jako princip světové spravedlnosti zůstává i nadále v platnosti.

Ale cesta k jeho naplnění bude stále rozmanitější. Kristův úkol přitom bude, aby vedl skutečně činy k rovnováze tak, aby tím lidstvo nastoupilo cestu ke všeobecnému pokroku a velkému duchovnímu štěstí. A Kristus postaví před vnitřní oči člověka ve zmíněných imaginacích možné činy k vyrovnání karmy tak, že se lidé při práci na své osobní karmě mohou stát stále více služebníky a duchovními pomocníky ve smyslu všeobecného pokroku lidstva. Tím se celá evoluce lidstva na Zemi směrem k dobru neobyčejně zrychlí. „To budou mocné impulsy k moralitě člověka a tyto impulsy budou znamenat ještě něco zcela jiného než to, co byla příprava k těmto impulsům: hlas svědomí“ (GA 131, 14. 10. 1911). Ve čtvrté části průpovědi Základního kamene je toto stádium charakterizováno následujícími slovy:

„Božské světlo,
Kriste-Slunce,
zahřej
naše srdce,
osviť
naše hlavy,
ať dobré jest...“

“ (GA 260, 25.12. 1923),

takže z vědomého proniknutí lidského srdce a hlavy silou Krista-Slunce se neobyčejně posílí dobro ve světě. Rudolf Steiner na tento směr poukazuje ve své „Filosofii svobody“ následující větou z IX. kapitoly - i když zde nezazní Kristovo jméno: „Nezkoumám rozumově, zda je mé konání dobré nebo zlé; vykonám ho, protože ho *miluji*. Bude ‚dobré‘, setrvává-li má intuice ponořená v lásce správným způsobem ve světové souvislosti, již je třeba intuitivně prožít; bude ‚zlé‘, když tomu tak není“ (GA 4, str. 162, kurzíva Rudolf Steiner). Největší světová souvislost je ale - duchovně pozorováno - ta, v níž stojí mystérium Golgoty a její spirituální následky, ke kterým v naší době patří především vystoupení Krista jako Pána karmy.⁶⁸ Proto je ve zde zmíněné „světové souvislosti, již je třeba intuitivně prožít“, už vnitřní vztah k Pánu karmy obsažen a vede v dalším vývoji ke spolupráci s ním.

Zda ale člověk vykoná podle imaginativních obrazů, které mu Kristus popsáním způsobem ukáže, a vytvoří spojení se stále více obsahující světovou souvislostí, je nadále zcela v jeho rukách. Proto neznamena tato budoucí perspektiva v žádném případě omezení lidské svobody, ale jen rozšíření jeho poznání a růst jeho odpovědnosti v oblasti karmy. Tímto způsobem se člověk stane s přibývajícím časem vědomým spolupracovníkem Krista na tomto poli.

Souhrnně se dá tedy říci: V naší době se připravuje nadmyslová Kristova událost ze dvou stran a lidé ji tak mohou i prožít: jako zjevení Krista v éterickém těle - a jako vystoupení jakožto Pána karmy. V člověku sa- mém je tato cesta k éterickému Kristu přístupná ze dvou stran: proměnou a proniknutím jeho paměti Kristem - a novým druhem svědomí, které bude stále více schopno nazírat do oblasti karmy.

Pokud přihlídneme k tomu, že vývoj v těchto dvou směrech - v proměně paměti a svědomí - se může posílit studiem anthroposofie a pravidelnou meditatívní prací, ozřejmí se nám v novém světle tři hlavní cvičení zmíněná v meditaci Základního kamene. Ve smyslu její čtvrté části pak může světlo „Krista-Slunce“ prozářit oblast vzpomínky v křesťanském smyslu a oblast zřícího svědomí může zahřát, a to se také projeví v připravenosti člověka následovat imaginativní obrazy svých činů vyrovnávajících karmu. Tím vede vědomý vztah ke Kristu, kterého lze dosáhnout už studiem anthroposofie („cvič se v uvědomování si Ducha“), na jedné straně k jeho působení v lidské paměti („cvič se ve vzpomínání na Ducha“) a na druhé straně k aktivnímu následování Kristových impulsů ve zřícím svědomí („cvič se ve zření Ducha“).

Ve smyslu v úvodu zmíněného článku „Paměť a svědomí“ znamená cesta proniknutí lidské paměti Kristem také snahu o nové a vědomé spojení s éterickým kosmem, ve kterém se projevuje Kristus ve svém éterickém zjevení. A proměna paměti ve smyslu Krista jako Pána karmy přivede člověka k novému spojení s duchovním světem, totiž s těmi hierarchickými bytostmi, které jsou odpovědné za spravedlivé vytvoření lidské karmy a které vedou člověka ještě předtím, než se stane zralým k vědomé spolupráci na tomto poli, k naplnění karmy pod vlivem hlasu svědomí.

Načrtnutý vývoj, který je spojen s éterickým návratem Krista, bude mít také velmi silný vliv na sociální život. Neboť proměna paměti bude působit tak, že člověk bude prožívat celé dějiny lidstva mnohem silněji než dosud, více než vlastní celkovou biografii, která je v bezprostředním vztahu k dřívějšímu, současnému a budoucímu pozemskému konání, a v každém momentu svého života za ně ponese svou osobní odpovědnost. Současně ho bude narůstajícím vědomím karmy další rozvoj jeho svědomí stále více a více spojovat s lidstvem. A ve světle Krista jako Pána karmy bude člověk stále více schopen vytvářet a vést svůj život ve smyslu lidstva jako celku. Tím bude položen základ k bratrskému sjednocení všech lidí, kteří se potom s rozvíjením sil obdivu, lásky a *svědomí* stanou velkým organismem, do něhož může vstoupit Kristus jako nová skupinová duše, popřípadě jako pravé Já. „Tak budou lidé v pozemském vývoji vytvářet základ pro velké společenství, které bude stále více pronikáno Kristovým impulsem, proniknuto Kristem“ (GA155, 30. 5.1912).

Proti tomuto vývoji ale působí obě odpůrčí mocnosti. Jak jsme už viděli, charakterizuje Rudolf Steiner ve zmíněném článku jejich působení tak, že Ahriman chce lidi odloučit od vzpomínek, především ale od vzpomínky na mystérium Golgoty, a Lucifer je chce navázat na starou karmu, aby nebyla možná proměna ve smyslu zřícího svědomí, popřípadě aby člověk nemohl náležitě rozpoznat Krista jako Pána karmy a jím vedené karmické imaginace patřící k němu a aby je ve svých činech nechtěl uskutečnit.

S tím je spojen zcela zvláštní aspekt sousoší, kde Kristus jako Reprezentant lidstva vítězí nad oběma typy odpůrčích sil vytvořením rovnováhy mezi nimi, a tím je překonává. Právě tímto způsobem může člověk na jedné straně získat stále otevřený přístup ke Kristovu činu na Golgotě a na druhé straně mu to umožňuje novou spolupráci s Kristem v oblasti karmy. Tak je vyjádřeno v tomto jedinečném díle dvojí tajemství éterického návratu Krista.

Jak ale mohl Rudolf Steiner sám dojít k tomuto aspektu svého díla, popřípadě k odhalení tohoto dvojího tajemství éterického návratu Krista? To bylo možné jen proto, že byl tím, kdo svou paměť a své svědomí úplně pronikl Kristovým impulsem a z takto Kristem prostoupené paměti mohl prožít mystérium Golgoty jakožto centrum celého světového vývoje a také ho ve svém díle vylíčit. A ze svého Kristem prostoupeného svědomí mohl jako první podat zprávu o nové funkci Krista jako Pána karmy a směl v přímé spolupráci s ním svěřit lidem ohromné výsledky svého karmického bádání v této oblasti, které našly svou kulminaci v objasnění zákonů karmy antroposofům a zjevení karmy na Vánočním sjezdu v r. 1923 založené Všeobecné antroposofické společnosti. Tím Rudolf Steiner položil základy nové karmické společnosti na Zemi pro všechny lidi dobré vůle, kteří si opravdu berou k srdci karmické přednášky a chtějí se ve své duši s nimi spojit, nové karmické společnosti, jež může učinit první krok ke spolupráci s Kristem jako Pánem karmy.